

Marie-Lisbet Amundsen

Sinte gutter gråter ikke!

Artikkelen er basert på dybdeintervjuer over to år med åtte gutter fra 26 til 32 år som alle har vært utsatte for seksuelle overgrep over flere år som barn. Ingen av overgrepene ble avdekket, og ingen har valgt å anmelde overgriper. Informantene begrunner dette med at de er redde for ikke å bli trodd, eller for å bli beskyldt for å være medskyldige i det som skjedde. De viser til at seksuelle overgrep rettet mot gutter fortsatt er et tabubelagt tema. Alle guttene har falt ut av videregående skole, og står i dag utenfor arbeidslivet. Selv om de forstår at de ikke var medskyldige i det som skjedde da de var barn, sliter de alle med skyld- og skamfølelse.

Skadelig omsorgsutøvelse rammer ulikt, men omsorgssvikt, mishandling, vold og seksuelle overgrep fører ofte til psykiske lidelser og somatiske vansker. Mens yngre barn kan være engstelige og overdrevent opptatte av egen og andres sikkerhet, kan eldre barn slite med skam- og skyldfølelse, søvnvansker, lærevansker og hode- eller magesmerter (Bolton, Hill, O`Ryan, Udwin, Boyle og Yule 2004). Skadelig omsorgsutøvelse kan også ramme lever, hjerte og lunger (Brown med flere 2010), og føre til hyppige infeksjoner (Lanier med flere 2010).

Bakken, Frøyland og Aaboen Sletten (2016) viser til at sju prosent av norske gutter oppgir at

de har opplevd minst en form for seksuell krenkelse i løpet av barndommen, og seks prosent har vært utsatt for grove krenkelser. I en studie gjennomført av NOVA (2017) som omfatter 18-åringer fra 67 videregående skoler i Norge, konkluderes det med at mer enn en av fem gutter har opplevd minst en uønsket seksuell hendelse. Riktignok bruker forskerne her en videre definisjon på "uønsket seksuell hendelse", men dersom en ser bort fra blotting, er det likevel ni prosent av guttene som oppgir at de har blitt utsatt for mildere seksuelle krenkelser, mens åtte prosent har vært utsatte for grovere seksuelle krenkelser.

Bendixen og Ottesen Kennair (2014) fant videre

Marie-Lisbet Amundsen er ansatt som professor i spesialpedagogikk ved Universitetet i Sørøst-Norge, og som professor 11 ved Høgskolen i Østfold.

Hun har lang erfaring fra praksisfeltet som pedagogisk-psykologisk rådgiver med spisskompetanse rettet mot barn, unge og voksne med sosiale- og emosjonelle vansker og sammensatte lærevansker.

Hennes forskning de senere år er i stor grad rettet mot sosialt marginaliserte grupper i samfunnet.

i en studie gjennomført blant elever i videregående skole i Sør-Trøndelag at en fjerdedel av guttene har opplevd minst en form for seksuell tvang eller fysisk trakassering. Sytten prosent har opplevd dette minst en gang det siste året fra en jevnaldrende gutt, femten prosent fra en jevnaldrende jente, og tre prosent fra en voksen.

Når en så høy andel utsettes for seksuelle krenkelser, er det til ettertanke at overgrep-problematikk rettet mot gutter og menn fortsatt er et tabubelagt tema. På en konferanse våren 2015 viste jeg til at det sannsynligvis er store mørketall. Etter dette ble jeg kontaktet av fire gutter som uavhengig av hverandre, sa de ønsket å delta på en studie. De ønsket å stå fram med sine historier, fordi de håpet dette ville bidra til større åpenhet om temaet.

Det viste seg at noen av guttene kjente andre som også var villige til å delta på en studie, og på denne måten endte jeg opp med åtte informanter. Mens fire har bodd flere år i institusjon under barnevernets omsorg, har to vært i kontakt med barnevernet som unge grunnet utagerende atferd. Alle var utsatte for seksuelle overgrep over flere år før fylte 15 år.

Dybdeintervjuene strakk seg over en periode på ett år, og utgangspunktet var følgende problemstilling; Hvordan opplever overgrepsutsatte gutter egen livssituasjon i voksen alder?

METODE OG GJENNOMFØRING

Som nevnt tok fire av informantene kontakt på eget initiativ, mens de fire andre ble rekruttert ved hjelp av snøballeffekten. Informantene var i alderen 26 til 32 år gamle.

Intervju egner seg bra når det forskes på tema det er forsket lite på fra før og hvor fleksibilitet og åpenhet er viktig (Thagaard 2013). Utgangspunktet for disse intervjuene var åpne spørsmål som dreide seg om hvordan informantene opplever egen livssituasjon. Kvale og Brinchmann (2009:325) bruker begrepet "semistrukturert livsverdenintervju", og definerer dette som en planlagt og fleksibel samtale.

Intervju er spesielt egnet til å gi informasjon om subjektive opplevelser, synspunkter og selvforståelse, noe som kan gi en dypere innsikt i livssituasjonen. Fenomenologien blir ofte omtalt som "det innlysende" eller "det som viser

seg", og man er innenfor denne type forskning opptatt av å få frem den levde erfaringen (Nyeng 2012). Det var nettopp informantenes opplevelse av egen livssituasjon jeg ønsket å få innsikt i, noe som samsvarer med en forståelse av at virkeligheten er slik folk selv oppfatter den.

Metodekritikk

Retrospektive spørsmål regnes ofte for å være mindre valide, fordi svarene vil være preget av hvor godt informantene husker det som skjedde. Dette er av mindre betydning i denne sammenheng, fordi jeg ikke har fokus på selve overgrepene, men på informantenes opplevelse av egen livssituasjon.

Sannsynligvis er det ikke helt tilfeldig at seks av informantene har vært i kontakt med barnevernet som unge. Siden fire ble rekruttert ved hjelp av snøballeffekten, betyr dette at noen kjente til hverandre fra tidligere, og derfor er det naturlig at de også har noen felles knutepunkter. Dette kan ha påvirket utvalget da det er godt dokumentert at forekomsten av psykiske lidelser er høy blant barn og unge som har vært under barnevernets omsorg (Egelund og Lausten 2009, Ford med flere 2007, Iversen med flere 2008, Kjelsberg og Nygren 2004).

Det er også godt dokumentert at omsorgssvikt i tidlig alder kan få alvorlige konsekvenser for barn og unge (Petrenko med flere 2012, Ryan med flere 2009, Wright 2007), og desto alvorligere mishandlingen eller overgrepene er, desto større konsekvenser får det for barnets sosiale tilpasning og psykiske helse (Bruke med flere 2011, Thorsen og Hjemdal 2014).

Til tross for dette er det likevel ikke mulig å finne forskjeller i psykisk helse hos de som har vært under barnevernets omsorg i ungdomsalder og de som har bodd hjemme. Materialet er uansett for lite til å si noe sikkert om mulig årsakssammenheng i denne forbindelse.

PRESENTASJON AV FUNN

Ingen av guttene har anmeldt overgriperne. De forklarer dette med at de tror de ikke ville bli trodd likevel, eller at de er redde for å bli anklaget for å være medansvarlige for det som skjedde, fordi de i enkelte situasjoner kunne få ereksjon.

Selv om de prøvde å protestere eller sette seg til motverge over lengre tid, ga de etter noen år opp, og lot overgriper gjøre som han ville. Dette bidro til å forsterke skyld- og skamfølelsen de alle sliter med.

Informantene sier det er vanskeligere for gutter enn for jenter å stå fram med sine overgrepshistorier, fordi gutter og overgrep fortsatt er et tabubelagt tema i Norge. De tror at dersom det blir større åpenhet om tema, vil flere gutter og menn i framtiden våge å stå fram med sine overgrepshistorier.

Fysisk- og psykisk helse

Guttene forteller om overgrep som startet da de var i fem til seks års alderen. Når de angir tidspunktet så klart, er det fordi de husker konkrete episoder fra denne perioden av livet. Noen mener overgrepene kan ha startet tidligere, men sier de ikke husker noe fra de første leveårene. Arseneault med flere (2011) viser til at omfang og hyppighet har større betydning enn når overgrepene startet. I denne forbindelse er det verdt å merke seg at alle husker første gang de ble tatt med trusler og vold.

Stahmer med flere (2005) konkluderer med at nesten 70 prosent av de som har opplevd omsorgssvikt eller mishandling sliter med psykiske vansker eller -lidelser. I lys av dette er det kanskje ikke overraskende at informantene sliter med psykisk helse. Deres unge alder tatt i betraktning er det nok mer overraskende at de også sliter med fysisk helse.

Tre har kroniske leddsmertner, fire sliter med hyppige eksemutbrudd og astma, og de har alle dårlig tannhelse. Tannhygiene er vanskelig fordi de sier de gjenopplever opplevelsen av å måtte suge den voksne. Dette var like skremmende som når den voksne tok dem bakfra. Flere sier de trodde de skulle dø for de fikk ikke puste, og fortsatt klarer de ikke å spise mat som kan minne om sæd eller kjønnsorganer. En forteller følgende om dette;

Da jeg var ung ble det ofte servert pølser i bursdagsselskap. Jeg ble kvalm bare jeg så dem, og måtte brette meg. Klarte ikke å ta imot en pølse en gang. Følte meg helt utafør. Foreldrene til de jeg var i bursdag hos trodde jeg var vanskelig, og kunne komme med spydige kommentarer. Ekstra ille var det dersom det ble servert gele med

vaniljesaus eller iskrem. Jeg ble så kvalm av det, og etter hvert ble jeg ikke invitert i bursdagsselskaper. Selv om det også var en lettelse å slippe, gjorde det likevel vondt-

Informantene sier de ikke bare vegrer seg for å gå til tannlegen, men også for å pusse tennene. Dette mener de er årsaken til den dårlige tannhelsen. De som har mistet tenner opplever det som sårende når utenforstående kommenterer dette. Alle sier de ønsker hjelp av tannlege som har spesialisert seg på mennesker med angst, men vet ikke hvordan de skal gå fram. To har prøvd å søke om hjelp gjennom NAV, men nådde ikke fram her. De sier de ikke klarte å fylle ut skjemaene riktig. Noen har prøvd å ta direkte kontakt med en tannlege, men selv om de aktuelle tannlegene trodde de hadde rett til å få dekt noe av utgiftene, var det vanskelig siden ingen kunne dokumentere at de hadde vært utsatte for seksuelle overgrep som barn.

Guttene forteller at de kan overveldes av angst i situasjoner som minner om det traumatiske de har opplevd. Mens noen bruker ulike former for pusteteknikker i slike situasjoner, forteller andre at de reagerer med sinne og aggresjon. De er selv klar over at når de reagerer med aggressiv atferd, skyver de andre mennesker fra seg. De sier de vet de i stedet burde prøve å sette ord på det som er vanskelig, men de blir lett varme og stresset, og i slike situasjoner er det lettere å reagere med aggressivitet. Slik sikrer de at andre tar avstand til dem, slik at de kan komme ut av den skremmende eller vanskelige situasjonen er befinner seg i. De er bevisste på at en slik reaksjonsform fører til stigmatisering og sosial utestengelse, og flere er åpne på at dette sannsynligvis er noe av årsaken til at de har få eller ingen venner.

Alle sier de sliter med dårlig selvtillit, og de viser til at det er vanskelig for dem å ta kontakt med mennesker de ikke kjenner. Siden de fleste i deres alder er opptatte av jobb eller studier, er det både sårt og vanskelig å måtte innrømme at man ikke har noe å gjøre. Om dette sier en av informantene følgende:

Når andre spør hva jeg gjør, er det vanskelig å vite hva jeg skal svare. Merker at jeg kommer i forsvar og blir forlegen eller irritert. Det er liksom ikke greit å si at man ikke har jobb, i hvert fall ikke for

*oss gutta.. Ikke akkurat noe godt sjekketriks-
Skulle gjerne hatt noe å gjøre, så jeg kunne vise at
jeg dugde til noe jeg også. Men NAV har ingen for-
slag, og jeg har spurt overalt uten hell. Man blir jo
ensom av å gå hele dagen uten noe å gjøre. Sliter
med depresjon og angst, og kvier meg for å møte
mennesker. Tenker alle ser at jeg er annerledes-*

Stigma er et sosialt fenomen som oppstår i sam-
handling med miljøet rundt mennesket, og i
ulike miljøer og kulturer vil det alltid være store
variasjoner med tanke på holdninger og
normer for hva som er akseptert og hva som
ikke er akseptert. Siden utdanning og arbeidsliv
er to faktorer som har stor betydning i vårt
samfunn, er det lett å forstå at informantene
føler seg stigmatiserte når de har falt utenfor
både utdanning og arbeidsliv.
Samtidig er det et faktum at unge speiler seg i
sine jevnaldrende, og hva de tror andre mener
om dem har derfor stor betydning for hvordan
de opplever seg selv. Det er verdt å merke seg at
flere av informantene sier de som ung tok på
seg en tøffere, mer aggressiv rolle, fordi de
ønsket å skjule at de slet med angst og
usikkerhet.

*Når jeg ikke mestret det faglige på skolen, eller
ingen ville være sammen med meg i friminuttene,
ble jeg fly forbanna. Ønsket meg langt vekk fra
den dumme skittskolen. Jeg ble bare overveldet
av angst. Jeg mislyktes med alt jeg gjorde, og jeg
visste ikke noen annen måte å overleve på enn å
bli rasende. Kom meg liksom ut av situasjonen på
denne måten. Men det føltes jo ikke godt, og det
kom jo heller aldri noe godt ut av det-*

Selv om informantene slet med atferdsvansker i
ungdomstiden, ble det ikke stilt spørsmål ved
hvorfor guttene var så sinte, eller hvorfor de
trakk seg tilbake fra det sosiale fellesskapet.
To av guttene forteller at de var stille og som de
selv sier, kanskje usynlige. De slet som de andre
informantene, både faglig og sosialt på skolen.
De var i kontakt med PP-tjenesten grunnet
lærernes bekymringer for at de var underyttere,
men fikk ikke tilbud om noen form for oppføl-
ging.
De andre guttene sier de var aggressive og sinte
i ungdomsalder. De hadde kontakt med ulike
fagpersoner, men ingen de husker navnet på.

De forteller at alle var opptatte av at de skulle
endre atferd, og ingen brydde seg om hvordan
de hadde det. Å framstå som tøff og aggressiv,
ble deres måte å beskytte egen integritet på.
Dette var en rolle de bevisst gikk inn i for å
unngå å måtte framstå som en taper overfor
sine jevnaldrende.

Informantene viser til at når angsten holdt på å
ta overhånd, reagerte de med å bli rasende.
Dette ble en strategi for å prøve å holde angsten
på avstand. I situasjoner der de opplevde at
angsten overmannet dem, var det bare en lett-
else å bli utvist fra klasserommet.

Det faktum at ingen voksne tenkte på at de
kunne være utsatt for seksuelle overgrep, tror
de kan forklares med at de fagfolk de var i kon-
takt med som barn og unge ikke tenkte på dette
som en mulighet siden de var gutter. Lærerne
var bare opptatte av hvordan de oppførte seg,
og en forteller følgende om dette;

*Jeg følte presset fra alle kanter. Lærerne var opp-
tatte av hvordan jeg skulle oppføre meg, og ingen
brydde seg om hvordan jeg hadde det. Alle ønsket
bare at jeg skulle innordne meg skolens regler og
rutiner. Forstår jo det nå, men den gang følte jeg
meg bare så til de grader presset på alle kanter.
Jeg var i forsvarsposisjon hele tiden. Klarte ikke å
følge med på det læreren sa, og ikke brydde jeg
meg heller. Jeg følte meg jo bare som et null uan-
sett.*

At guttene kunne bli sinte når de følte seg
presset, samsvarer med at det er godt kjent at
barn og unge som utsettes for traumatiske
hendelser ofte sliter med atferdsvansker i form
av utagerende eller tilbaketrukket atferd
(Wright med flere 2009). Om dette forteller en
av informantene følgende:

*Jeg var så frustrert over situasjonen, følte meg
helt låst. Og i tillegg stresset læreren meg med at
jeg kunne bedre enn det jeg presterte. Jeg visste
han hadde rett, men klarte ikke å konsentrere meg
om det faglige. Alt var som en grøt i hodet min, det
kokte, og det kokte over, og jeg hadde ikke kontroll
på noe. Var lett antennelig, noe som førte til bråk
og kjefting hver dag. Jeg var sint hele tiden, og
hadde konstant vondt i magen eller hodet. Hadde
oftest lyst til å gråte, men skjulte det bak en
problematisk og aggressiv atferd.*

At ingen stilte spørsmål ved bakenforliggende årsaker når guttene slet med atferdsvansker som barn, er til ettertanke. Guttene opplevde dette som et tegn på at ingen brydde seg om hvordan de hadde det, en opplevelse som ble forsterket av at de bare ble møtt med sanksjoner og straffereaksjoner. De ble utvist fra skolen gjentatte ganger. På disse "fridagene", som de selv uttrykte det, oppsøkte de rusmiljøene i sine nærmiljø. Flere fikk på denne måten for første gang tilgang til illegale rusmidler. I ettertid har alle guttene slitt med rusproblemer i perioder. I lys av dette er det verdt å merke seg at Butt med flere (2011) konkluderer med at overgrep og skadelig omsorgsutøvelse ofte fører til rusproblemer.

Guttenes stumme, fortvilte rop om hjelp når de opplevde press fra alle kanter, var det ingen som hørte. At ingen forstod, brydde seg om å forstå, eller hadde kunnskap nok til å forstå, ble oppfattet som en form for avvísning.

Overgrepene var så alvorlige at guttene har problemer med å sette ord på det som skjedde. Flere sier de også i dag sliter med angst. En av informantene påpeker at det var bedre å bli tatt bakfra, for selv om det også var smertefullt, slapp han i hvert fall å se stefaren i øynene.

Når han slengte meg i bakken, presset han anskiktet mitt ned i gresset eller mosen. Fikk ofte ikke puste, og tenkte flere ganger at nå dør jeg. Det hadde liksom vært like greit det også. Det var så jævlig smertefullt når han trengte seg inn bak. Blødde ofte, og fikk eksem rundt endetarmsåpningen. Unngikk å dusje etter gym. Var sikker på at alle kunne se hva jeg hadde vært med på. Fikk kjeft av læreren for det også. Han sa det var uhygienisk-

Skamfølelse

Holms (2008) finner at bare to av tre menn som har vært utsatte for seksuelle overgrep, definerer det som har skjedd som overgrep. Det kan være flere årsaker til dette; men det kan være grunn til å tro at manglende kunnskap om tema, angst for at noen skal tro de er medansvarlige, eller skamfølelse over det som har skjedd, kan være faktorer som spiller inn. Selv om alle informantene i denne studien er åpne i forhold til at de har vært utsatte for overgrep, sliter de også med skamfølelse. De viser

til at offerrollen harmonerer dårlig med den mannlige kjønnsrollen, samtidig som de fortsatt er redde for at andre skal anklage dem for å være medansvarlige for det som skjedde. Mens skam referer til en følelse, er skyld i større grad relatert til juridiske eller moralske spørsmål. Når informantene snakker om skyldfølelse, betyr ikke dette at de tror de er skyldige i overgrepene. Selv om de sier de forstår at de ikke har skyld i noe av det som skjedde, er de likevel skamfulle. En av guttene sier at dersom han hadde visst mer om overgrepssproblematikk som barn hadde han forstått at han ikke var medansvarlig, og da hadde han sannsynligvis vært spart for selvforakten.

Jeg hatet meg selv når jeg fikk ereksjon uten at jeg hadde lyst. Jeg ble usikker på hvem jeg var, ble liksom forrådt av min egen kropp. Selvforakten tok overhånd, og jeg hadde liten selvtilitt. Hvem var jeg som ikke kunne kontrollere eget følelsesliv? Det var skremmende. Slet med angst, var stille og innesluttet, og sluttet å gå ut med venner på kveldstid. Etter en tid så alle på meg som en ensom særing. Det var jeg jo også-

Skam påvirker selvtilitt og selvfølelse, og kan således true de unges personlighetsutvikling. Tangney og Fischer (1995) viser til at skam ofte involverer en eller annen form for indre årsaksforklaring. Informantene er tydelige på at skamfølelsen i stor grad er knyttet opp mot det faktum at de som unge ikke kunne kontrollere egen kropp, og en av dem beskriver dette på følgende måte:

Jeg ville ikke at han skulle ta på meg, og trakk meg tilbake når jeg skjønnte det var det han ville. Men når han først begynte å berøre meg på en forsiktig måte, ble jeg noen ganger stiv. Jeg skjønnte at jeg sendte feil signaler, og følte meg derfor som en idiot, totalt mislykket liksom. Selv om jeg sa nei, nei, nei, ga jeg kanskje inntrykk av noe annet. Følte meg totalt mislykket og skamfull. Ønsket meg så langt bort fra alt og alle som overhode mulig-

Guttene viser til at det forventes at menn skal være sterke og handlekraftige, og at det derfor er ydmykende å måtte framstå som svak, passiv og undertrykket. Om dette sier en;

Spesielt i ungdomsalder er det sterke forvent-

ninger om at gutter skal være tøffe og sterke. Skal du ha sjans hos jentene, må du være selvsikker og kunne gi litt faen. Ikke alltid like lett når du føler deg liten og usikker. Ble derfor bare stille og usynlig. Når du har mye å skjule, blir det bare slitsomt å være sammen med andre-

En annen forteller følgende om angsten for å bli avslørt:

Jeg var livredd for at noen skulle få vite hva jeg hadde vært med på. Det ville vært den største skam på jord. For å ta avstand fra det som skjedde, tok jeg også avstand fra min beste venn da han fortalte at han var homo. Jeg vet jeg såret ham da jeg sa jeg syntes det var ekkelt å tenke på at to menn kunne gjøre det med hverandre. Tenkte jo på det jeg selv var med på, og ville vise ham at jeg tok avstand til slikt, selvopptatt som jeg var. Mistet min eneste og beste venn på den måten.

Fowler (1996) viser til at skam som fenomen kan sees som et spektrum av ulike nyanser, styrkegrader og årsaksforhold, noe en av informantene beskriver på følgende måte:

I begynnelsen klarte jeg ikke å se meg selv i speilet. Jeg syntes jeg var så ekkel og vemmelig, og mislikte alt jeg selv stod for. Etter hvert utviklet det seg til et voldsomt sinne mot alt og alle - men mest mot meg selv. Det jeg var med på var så utrolig ekkelt; jeg ble kvalm bare jeg kjente kroppslukten hans. Selv om jeg gjentatte ganger gjentok at jeg ikke ville, reagerte jeg noen ganger på berøringene hans. Skammet meg så innmari over å være så svak og dum-

Haden med flere (1997) konkluderer med at mange barn som er utsatt for seksuelle overgrep ikke får tilbud om oppfølging fordi de voksne ikke forstår signalene, eller er redde for avdekking. I lys av dette er det verdt å merke seg at selv om informantene sier de tror de voksne de var i kontakt med forstod at noe var galt, var det ingen som la til rette for en fortrolig samtale. Flere begrunner dette med at de var så dårlig likt. De sier de var så aggressive og sinte at de kan forstå at ingen av de voksne likte dem. Om dette sier en av guttene følgende:

Læreren spurte en gang om noe var vanskelig hjemme, og jeg husker jeg fikk en klump i halsen. Hadde tenkt å svare ja, men fikk ikke ut et eneste

ord. Hva skulle jeg si? At stefar forgrep seg på meg. Tror ikke læreren tenkte seg en slik mulighet i det hele tatt. Og jeg visste ikke hvordan jeg skulle ordlegge meg. Hadde ikke så god tid heller, for vi var på vei ut av klasserommet. Det var derfor like greit å ljuge, så jeg svarte at jeg hadde det greit, og så sparket jeg hardt i døra på vei ut. Hørte bare at læreren bannet bak meg-

Informantene beskriver en indre psykisk smerte som viste seg i form av utfordrende atferd, og en forteller:

Jeg ble oppfattet som en aggressiv og vanskelig elev på skolen. Prøvde å gi inntrykk av at jeg ga faen, men jeg gjorde jo ikke det. Ville så gjerne være som alle andre, men klarte ikke noe av det som ble forventet av meg. Hadde så mye uro og sinne i meg. Etter hvert begynte jeg å ruse meg, det dempet uroen, men kostet penger. Begynte å selge meg til voksne menn for penger. Hadde jo ikke noe å tape. for jeg var så tilskitnet uansett. Rusen åpnet for en form for flukt fra hverdagen, og var nok årsaken til at jeg ikke tok mitt eget liv. Men det førte gradvis til mer og mer trøbbel, og jeg mistet helt kontrollen-

Selvforsvar

Informantene viser til såkalte triggere som utløser psykisk og fysisk smerte. Dette kan være en spesiell lukt, gester eller kroppsholdninger, situasjoner, stemmer, eller fysisk berøring. En av informantene beskriver dette på følgende måte:

Fortsatt kan jeg være så full av angst at jeg vekker bare noen kommer borti meg. Jeg reagerer da oftest med aggresjon som selvforsvar. Det er ikke meningen, men jeg mister liksom kontrollen over meg selv. Det er en form for overlevelsesmekanisme når jeg føler meg presset. Jeg opplever at jeg må forsvare meg, og tar avstand til alt og alle rundt meg. Ingen må få ta på meg, eller røre ved meg.

Flere forteller om problemer i forhold til kjæresten. Det å være intim med et annet menneske kan være vanskelig også i dag, fordi det lett framkaller vonde minner som de ønsker å fortrenge. Dette fører til angst, apati eller en form for handlingslammelse, noe de forstår er vanskelig for deres partnere å takle. Partnerne

kan i slike situasjoner oppleve at de tar avstand til dem, og selv reagere med å bli usikre eller frustrerte.

Andersen (2014: 56) viser til at når barn vokser opp med utrygghet og krenkelser, vil de stadig være på vakt framfor å søke utforskning. Deres tidlige erfaringer med bruk av forsvarsmekanismer knyttet til det å kjempe "fight", å flykte ("flight"), stivne ("freeze"), eller å overgi seg ("submit"), har ført til et begrenset handlingsrepertoaret. Barn som har erfart at det ikke nytter å flykte eller kjempe, står i fare for bare å overgi seg, eller å forholde seg passivt i farefulle situasjoner. Pattison (2000) viser også til at skamfølelse kan føre til lammelse, passivitet og kraftløshet, og til at kroppen kjennes fengslet, låst eller bundet i situasjoner hvor skamfølelsen opptrer.

Dersom min partner tar på meg på en måte som minner om det jeg vil glemme, trekker jeg meg tilbake. Han skjønner ikke dette, og blir ofte sår i slike situasjoner. Han mener jeg burde ha lagt det som skjedde bak meg, og sier det er vanskelig å forstå at det fine vi to har sammen i dag kan minne meg på det ekle som skjedde da jeg var ung. Men jeg rår ikke over egne følelser, og kan bli som lammet, selv om jeg vet jeg sårer ham veldig-

Når informantene reagerer med passivitet eller apati i situasjoner som kan minne om det traumatiske de opplevde, beskriver de dette som en form for selvforsvar. Det er kjent at barn som opplever mye stress i tidlig alder kan ha en høy produksjon av hormonet kortisol, og kortisolets oppgave er blant annet å sikre at den det gjelder kan flykte fra en situasjon som oppleves truende eller farlig. Kortisol styres av gener, samspill med omsorgspersoner tidlig i livet, og barnets personlighet (Bernard og Dozier 2010, Luijk med flere 2010).

Barn som i tidlig alder har høy utsondring av kortisol, vil senere i livet lettere utskille store mengder av dette hormonet ved lav og moderat grad av stress. Kortisol i større doser over tid er skadelig, spesielt for hjerneceller, hjerte- og karsystemet. Kvello (2015:164) viser til at hos barn som over tid har gått på høygir, kan hormonsystemet kollapse, og kollaps kan i denne sammenheng ses i form av for lite utsondring av kortisol ved fare. Personen vil ikke

ta opp kampen, eller flykte fra situasjonen, men reagerer da med å bli handlingslammet, apatisk eller likgyldig. Muligens er dette forklaringen på at informantene som barn og unge sier de ble handlingslammet, og ofte forholdt seg passive når de ble misbrukt seksuelt. En av guttene sier følgende om dette:

Jeg visste at jeg uansett måtte igjennom det som skjedde. Hvis jeg sugde ham, kom utløsningen litt raskere. Kanskje unngikk jeg at han gikk inn i ræva. Det var jævlig smertefullt, og det å suge ble derfor en enklere utvei. Tenkte at det som skjer det skjer, og snart er det over. Etter hvert gjorde jeg ikke motstand, men forholdt meg bare passiv eller apatisk, gav opp på en måte-

En annen forteller følgende:

Jeg ønsket at noen skulle stoppe det som skjedde, men jeg visste ikke hva jeg kunne gjøre selv for at det skulle skje. Trodde de voksne visste hva som skjedde, eller i hvert fall at de ante at det foregikk noe stygt i forholdet mellom meg og min stefar. Jeg var jo alltid så rasende på ham. Hatet ham så inderlig. Jeg trodde ham når han sa at dersom jeg sa fra til noen, ville de bare le og si jeg måtte ha vært delaktig. På en måte var jeg jo også det. Jeg tok ikke styrkeforholdet eller aldersforskjellen i betraktning. Følte meg så utrolig skitten, var deprimeret og lei av alt og alle. Sov ikke godt, for jeg var jo alltid usikker på når han kom inn til meg om kvelden-

Sosial marginalisering

Når informantene viser til at de også i dag tenner lett når de blir stresset eller kommer i forsvarsposisjon, samsvarer dette med at Kvello (2015:164) viser til at barn som må håndtere mye stress tidlig i livet har høy produksjon av hormonet kortisol, noe som senere i livet lett kan utløses i situasjoner hvor de opplever moderat eller høy grad av stress. Samtlige av informantene sliter med sønnavnsaker. Stress som oppstår akutt eller over lengre tid påvirker det autonome nervesystemet, og kan føre til skjevutvikling og problemer med affektregulering, lærevansker og sønnavnsaker. Høy kortisol-utsondring reduserer også ofte evne til konsentrasjon og oppmerksomhet, noe som har betydning for læring (Kvello 2015).

Traumatiserte unge ønsker ikke å bli oppfattet som annerledes, og trekker seg ofte tilbake fra

venner og familie (Pynoos med flere 1995). I puberteten møter den unge nye krav og forventninger, og jevnaldergruppen har stor betydning for identitet og selvfølelse. Om det å komme til kort faglig og sosialt forteller en av guttene følgende:

Jeg klarte ikke å følge med på skolen. læreren snakket og snakket om ting jeg ikke brydde meg noe om, og det var vanskelig å følge med. Ble etter hvert oppfattet som dum, og i ungdomsalder var det ingen som ville være sammen med meg. Jeg lot som om jeg ikke brydde meg om de andre, fordi jeg hadde nok med meg selv. Ville bare skjule at jeg var så ensom-

Guttene er enige om at fagfolk lett lar seg lure. De påpeker i denne sammenheng at deres atferdsvansker i puberteten ikke bare var et uttrykk for fortvilelse og avmakt, men at sinnet også var rettet innover mot dem selv.

Når han tok meg bakfra ble jeg ikke bare sint, men rasende. Sinnet kom likevel ikke ut, og det endte som regel med at jeg bare hulket eller gråt når alt var overstått. Det var så forferdelig smertefullt til tider. Andre ganger når han viste meg porno eller berørte meg, fikk jeg reisning selv om jeg ikke ville. Hodet mitt ønsket det ikke, men kroppen svek meg liksom. Jeg mistet kontrollen over meg selv-

At fagfolk som ante hva som foregikk valgte ikke å gripe inn, forsterket guttenes opplevelse av skam og avmakt. De opplevde dette som en bekreftelse på at det som skjedde var så skittent og stygt at de voksne ikke ville snakke om det. Dette samsvarer med en studie av kvinner som var utsatte for seksuelle overgrep som barn. Disse kvinnene tolket også de voksnes passivitet som et uttrykk for at det som skjedde var så skambelagt at ingen voksne ville ha noe med det å gjøre (Amundsen 2010).

Informantene var alene med problemene. Mens noen var sikre på at ingen ville tro dem dersom de fortalte hva de ble utsatt for, sier andre at de var redde for å bli anklaget for å være medskyldige.

Når alle guttene har falt ut av videregående skole begrunner de dette med at de sliter med lærevansker og konsentrasjonsvansker, noe som samsvarer med at Noonan, Linares, Batinjane, Kramer, Silva og Cloitre (2012) kon-

kluderer med at lærevansker kan være framtrepende hos barn som har opplevd traumer. Samtidig er det godt dokumentert at traumer i tidlig alder kan få alvorlige konsekvenser, fordi det påvirker barnets utviklingsprosess (Pynoos, Steinberg og Wraith 1995). Siden fem av informantene hadde kontakt med barnevernet som barn er det til ettertanke at Dæhlen (2015) finner at sju av ti barn som har mottatt hjelp fra barnevernet begynner på yrkesrettet utdanning etter ungdomsskolen, og av disse er det bare en av ti som oppnår fagbrev etter fem år. Guttene legger ikke skjul på at det oppleves sårt og vanskelig å ha falt på utsiden av både utdanning og arbeidsliv, og en sier følgende om dette:

Jeg har så mye indre uro, og glemmer nok derfor veldig lett. Når jeg må spørre mange ganger, blir folk irriterte. Skulle ønske jeg kunne få noe å gjøre, for dagene blir lange. Og alle spør jo om hva jeg gjør. Litt vanskelig å svare at jeg ikke gjør noe som helst. Jeg føler meg på utsiden av alt. Ingen har bruk for meg, selv om jeg tror jeg kunne hatt mye å gi-

Selv om overgrepene varte over år og startet før guttene fylte 15 år, er det ingen av dem som har anmeldt overgriperne. Dette begrunner de med at ingen ville trodd på dem likevel, eller at noen kanskje ville si de var medansvarlige for det som skjedde. At de ikke er alene om å tenke slik viser årsrapporten fra "Senter for seksuelt misbrukte menn" der det framgår at ni av ti av mennene som var i kontakt med senteret i 2017 valgte å ikke anmelde forholdet (Førland 2018). Til tross for at informantene har spurt om hjelp fra NAV, har ingen fått tilbud om annen oppfølging enn trygd. Ingen av har fått en fast saksbehandlere, og de kjenner ikke navnet på noen fagansatte de har vært i kontakt med her.

AVSLUTNING.

Hammer (1992) definerer marginalisering som prosesser knyttet til arbeidsløshet over tid. Sosial marginalisering kan knyttes til risiko for sosial ekskludering, og sosiale prosesser som bidrar til å svekke menneskers mulighet for inkludering, fører som regel til sosial marginalisering. Både samfunnsmessige- og personlige fordommer og tabuforestillinger kan

føre til at sårbare mennesker blir møtt med utstøtingsmekanismer og sosial avvising.

Når guttene tror fagfolk de var i kontakt med som barn ante hva som foregikk, men likevel valgte å forholde seg passive, tolket de dette som at det som skjedde var så skambelagt at de voksne ikke ville ha noe med det å gjøre. Dette bidro ikke bare til å forsterke opplevelse av avmakt, men styrket også guttenes tro på at ingen kunne stoppe overgriper.

Når informantene sier det er vanskelig for gutter å stå fram med sine overgrepshistorier, begrunnes dette med at gutter og seksuelle overgrep er et tabubelagt tema. Mossige med flere (2005) viser til at det å fortelle om sviket, det smertefulle og skambelagte, forutsetter et tillitsforhold. Skal man få etablert et slikt tillitsforhold, er man avhengig av at fagfolk har kunnskap om overgrepsproblematikk rettet mot gutter og menn.

Når overgrep avdekkes, må det legges til rette for terapeutiske samtaler som sikrer vekst og utvikling, og som bidrar til at den unge i framtiden klarer å møte traumatiske minner med konstruktive handlingsstrategier.

At informantene fortsatt sliter med skamfølelse nå i voksen alder er til ettertanke, spesielt fordi de sier de forstår at overgriper var eneansvarlig for det som skjedde. Skam oppleves generelt sterkere og mer smertefullt enn skyld, noe som ifølge Tangney og Dearing (2002) kan forklares med at når det gjelder skyldfølelse beholdes et intakt selv, mens selvet derimot blir truet når det er snakk om skamfølelse. Dette samsvarer med at informantene begrunner sin dårlige selvfølelse med at de fortsatt sliter med skammen.

Gutter og overgrepsproblematikk må inn som tema i skolen på lik linje som jenter og overgrepsproblematikk. Kunnskap er vanligvis det beste middelet mot tabuforestillinger og fordommer, og det er derfor også et stort behov for mer omfattende forskning rettet mot gutter og overgrepsproblematikk.

I barnekonvensjonens artikkel 34 presiseres det at alle barn skal beskyttes mot alle former for seksuell utnyttelse og misbruk. Det presiseres videre at for å verne barn mot utnytting skal staten sette i verk nødvendige tiltak. Det er dessverre liten tvil om at vi fortsatt den dag i

dag kommer til kort i forhold til intensjonen om å beskytte gutter mot seksuelle overgrep.

Referanser

- Amundsen, M-L.
(2010). Bak glemselens slør. *Fontene Forskning*. 1/10:4-15.
- Andersen, I-L.
(2014:54-67). *Traumebevisst tilnærming*. I: Søftestad, S. & Andersen, I-L. (red.). *Seksuelle overgrep mot barn. Traumebevisst tilnærming*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Arseneault, I., Cannon, M., Fisher, H.I., Polanczky, G., Moffitt, T.E. & Caspi, A.
(2011) Childhood trauma and children`s emerging psychotic symptoms. A genetically sensitive longitudinal cohort study. *American Journal og Psychiatry*. 168:65-72.
- Barbaree, H. E. & Marshall, W. L.
(2006). *The Juvenile Sex Offender*. 2.ed. The Guilford Press, New York.
- Bakken, A., Frøyland. L-R. & Aaboen Sletten. M.
(2016). *Sosiale forskjeller i unges liv. Hva sier Ung data-undersøkelsene?* Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA. Rapport 3/2016.
- Bernard, K. & Dozier, M.
(2010). Examining infants` cortisol responses to laboratory tasks among children varying in attachment disorganization: Stress reactivity or return to baseline? *Developmental Psychology*. 46: 1771-1778.
- Bendixen, M. & Ottesen Kennair, L.E.
(2014). *Resultater fra prosjekt "Seksuell helse og trakassering i videregående opplæring" 2013-2014*. Trondheim, Psykologisk Institutt, NTNU.
- Brown, D.W., Anda, R.F., Felitti, V.J., Edwards, V.J., Malarcher, A.M., Croft, J.B. & Giles, W.H.
(2010). Adverse childhood experiences are associated with the risk of lung cancer: Å prospective cohort study. *Journal of MBC Public Health*. 10:1-12.
- Butt, S., Chou, S., & Browne, K.
(2011). A rapid systemic review on the association between childhood physical and sexual abuse and illicit drug use among males. *Child Abuse Review*. 20:6-38.
- Bolton, D., Hill, J., O`Ryan, D., Udwin, O., Boyle, S. & Yule, W.
(2004). Long -term effects of psychological

- trauma on psychosocial functioning. *Journal of Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines*. 45(5):1007-1014.
- Dæhlen, M.
(2015). School performances and completion of upper secondary school in the child welfare population in Norway. *Nordic Social Work Research*. 5:244-261.
- Fowler, J.W.
(1996). *Faithful change. The personal and public challenges of postmodern life*. Nashville, Abingdon.
- Førland, E.
(2018) *Årsstatistikk for 2017*. Senter for seksuelt misbrukte menn, SSMM, Oslo.
- Haden, C.A., Haine, R.A. & Fivush, R.
(1997) Developing narrative structure in parent-child reminiscing across the preschool years. *Developmental Psychology*. 33:295-307.
- Holmes, W.C.
(2008). Men`s self-definitions of abusive childhood sexual experiences, and potentially related risky behavioral and psychiatric outcomes. *Child Abuse & Neglect*. 32:83-97.
- Kristofersen, L.B.
(2005). Barnevernsbarnas helse. Uførhet og dødelighet i perioden 1990 til 2002. Rapport 12. Oslo, Norsk institutt for by og regionforskning (NIBR).
- Knutson, J.F., Taber, S.M., Murray, A.J., Valles, N.L. & Koepl, G.
(2010). The role of care neglect in childhood obesity in a disadvantaged sample. *Journal of Pediatric Psychology*. 35:523-532.
- Kvello, Ø.
(2015). *Barn i risiko*. 2. utg. Oslo, Gyldendal Akademisk.
- Lanier, P., Jonson-Reid, M., Stahlschmidt, M. J., Drake, B. & Constantino, J.
(2010). Child maltreatment and pediatric health outcomes: A longitudinal study of low-income children. *Journal of Pediatric Psychology*. 35: 511-522.
- Luijk, M.P.C.M., Velders, F.P., Tharner, A., van IJzendoorn, M.H., Bakermans-Kranenburg, M.J., Jaddoe, V.W.V. & Tiemeier, H.
(2010). FKBP5 and resistant attachment predict cortisol reactivity in infants. *Gene-environment interaction*.
Psychoneuroendocrinology. 35:1454-1461.
- Långström, N.
(2000). *Sexuella Övergrepp mot barn: Unga som begår sexbrott. Expertrapport*. Stockholm, Socialstyrelsen.
- Mc. Gloin, R. & Wisdom, C.S.
(2001). Resilience among abused and neglected children grown up. *Development and Psychopathology*. 13: 1021-1038.
- Mossige, S, Jensen, T.K., Gulbrandsen, W., Reichelt, S. & Tjersland, O.A.
(2005). Children`s narratives of sexual abuse: What characterizes them and how do they contribute to meaning-making? *Narrative Inquiry*. 15: 377-404.
- Pattison, S.
(2000). *Shame. Theory*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Pynoos, R.S., Steinberg, A. M. & Wraith, R.
(1995:72-95). A developmental model of childhood traumatic stress. I: Cicchetti, D. & Cohen, D. J. (eds.). *Developmental psychopathology*. Vol. 2. Risk, disorder and adaption. Oxford. England. John Wiley.
- Stahmer, A. C., Leslie, L. K., Hurlburt, M., Barth, R., Zhang, J. J. & Landsverk, J.
(2005). Developmental and behavioral needs and services use for young children in child welfare. *Pediatrics*. 116:1-10.
- Statistisk sentralbyrå
(2016). Barnevernstiltak i løpet av året pr. 31 desember og for nye barn etter tiltak. <https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectvarval/Define.asp?subjectcode=&ProductID=MainTable=BarnevTiltak01&nvl=Planguage=0&nyTmp-Var=true&CMSSubjectArea=sosiale-forhold-og-kriminalitet&KortNavnWeb-barne-verng&StatVariant=&checked=true>
- Tangney, J.P. & Fischer, K.W.
(1995). *Self-conscious emotions. The psychology of shame, guilt, embarrassment and pride*. New York, Guilford press.
- Tangney, J.P. & Dearing, R.L.
(2002) Working with shame in the therapy hour. Summary and integration. I: Dearing and Tangney (red.) *Shame in the therapy hour*. Washington D.C. American Psychological Association.
- Thagaard
(2013)

Varese, F., Smeets, F., Drukker, M., Lieveise, R., Lataster, T., Viechtbauer, W. et al. (2012). Childhood adversities increase the risk of psychosis: A meta-analysis of patient-control, prospective- and cross-sectional cohort studies. *Schizophrenia Bulletin*. DOI:10.1093/schbul/sbs050

Wright, M. O., Crawford, E. & Del Castillo, D. (2009). Childhood emotional maltreatment and later psychological distress among college students: The mediating role of maladaptive schemas. *Child Abuse & Neglect*. 33:59-68.

Marie-Lisbet Amundsen

Kjølnes Ring 56
3918 Porsgrunn
Telefon 41277048
Marie.L.Amundsen@usn.no
Universitetet i Sørøst-Norge

FOU - midler

Forum for psykologer i kommuner/ fylkeskommuner kan i 2018 dele ut FoU-midler inntil kr. 750.000,- Midlene kan brukes til forsknings og utviklingsarbeid o. l. i tråd med Fondets vedtekter §2:

”Fondets formål er å ivareta forsknings- og utviklingsarbeid innenfor de pedagogiske og psykologiske fagområdene, støtte utarbeidelse av hjelpemidler, samt fremme opplysnings- og formasjonsvirksomhet om fagområdene.” Dersom et prosjekt ender i et kartleggings- eller tiltaksprodukt, forutsettes det at materialet holder en faglig høy standard, og at det publiseres gjennom forlaget ”PP-tjenestens Materiellservice”.

Ved andre prosjekt/studiereiser el. er det en forutsetning at det produseres faglige artikler, og at tidsskriftet ”Psykologi i kommunen” får tilbud om førstegangspubliserings av disse. Søknader blir behandlet i den rekkefølgen de kommer inn.

Søknad sendes:
Forum for psykologer i kommunen v/ Sturla Helland
Grønstølvegen 10
5450 Sunde
E-post: hsturla@gmail.com